

Waarom zijn laagopgeleiden vaker tegen vrijhandel? Drie verklaringen getoetst in Nederland

Jeroen van der Waal en Willem de Koster

SAMENVATTING VAN

Waal, J. van der, & Koster, W. de. (2015). Why do the less educated oppose trade openness? A test of three explanations in the Netherlands. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 2(3-4), 313-344.

Moeten landsgrenzen de handel in goederen en diensten zo min mogelijk belemmeren? Sommige burgers antwoorden volmondig ja, terwijl anderen dit idee uitgesproken afwijzen. Dat soort meningsverschillen laait keer op keer op: niet alleen in het huidige debat omtrent het *Transatlantic Trade and Investment Partnership* (TTIP), maar bijvoorbeeld ook zo'n tien jaar geleden rond de 'Bolkestein Directive' en begin jaren 1990 over de *North American Free Trade Agreement* (NAFTA).

Hoogopgeleiden als politici, academici en aanvoorders van sociale bewegingen spelen doorgaans een prominente rol bij protesten tegen vrijhandelsverdragen. Maar dat zijn afwijkingen van een algemeen patroon: surveyonderzoek in tal van westerse landen laat keer op keer zien,

dat de meeste weerstand tegen vrijhandel te vinden is onder laagopgeleiden. Hoe kan dat worden verklaard? We hebben dat onderzocht met een representatieve survey onder de Nederlandse bevolking in 2012. De meting van weerstand tegen vrijhandel is een vijfpunts Likert-item gebaseerd op de veelgebruikte meting uit het Amerikaanse kiezersonderzoek (ANES): *Sommige mensen stellen dat Nederland de import moet beperken om de werkgelegenheid te beschermen. Anderen stellen daar tegenover dat zo'n beperking leidt tot hogere prijzen en ten koste gaat van de Nederlandse export. Bent u voor of tegen een importbeperking?*

We hebben met een mediatieanalyse drie verklaringen onderzocht voor de grotere weerstand tegen vrijhandel onder laagopgeleiden. Daarbij hebben we het

belang van elk van de verklaringen geschat met een decompositieanalyse voor regressieanalyses met een ordinale afhankelijke variabele (Karlson et al., 2012).

Een eerste verklaring focust op economisch eigenbelang. Op het eerste gezicht lijkt weerstand tegen vrijhandel onder laagopgeleiden vanzelfsprekend: zij ondervinden er economisch nadeel van. De relatieve vraag naar laagopgeleiden in hoogontwikkelde economieën neemt immers af door vrijhandel met minder ontwikkelde economieën. Zij zijn de 'verliezers van de globalisering', terwijl hoogopgeleiden de 'winnaars' zijn. Onderzoek in tientallen westerse landen laat echter telkens zien, dat dit economische eigenbelang van laagopgeleiden niet of nauwelijks ten grondslag ligt aan hun weerstand tegen vrijhandel. Ons onderzoek geeft voor Nederland een vergelijkbare uitkomst. Preciezer geformuleerd: grotere baanonzekerheid, grotere uitkeringsafhankelijkheid en lagere inkomens bieden slechts in zeer beperkte mate een verklaring voor de grotere weerstand tegen vrijhandel onder laagopgeleiden. Kortom, voor dit vraagstuk geldt hetzelfde als voor de grotere afkeer van immigratie en migranten onder laagopgeleiden: de verklaring waarin competitie op de arbeidsmarkt centraal staat, heeft veel weg van een 'zombietheorie' – die theorie waart nog altijd rond in de literatuur, maar biedt geen goede verklaring (Hainmueller & Hopkins, 2014, p. 241).

Maar hoe kan de opleidingskloof in weerstand tegen vrijhandel dan wel worden begrepen? Ons onderzoek laat zien dat een eerder voorgestelde alternatieve verklaring die focust op politieke en eco-

nomische kennis, ook niet afdoende is. We vonden geen sterk bewijs dat laagopgeleiden zich meer tegen vrijhandel verzetten, omdat ze minder goed op de hoogte zijn van de macro-economische voordelen. Mede daarom hebben we een tweede alternatieve verklaring geformuleerd en onderzocht. Daarin staan de culturele aspecten van vrijhandel en de culturele verschillen tussen laag- en hoogopgeleiden centraal.

Eerder onderzoek suggereerde al dat burgers weerstand tegen vrijhandel vooral als een cultureel vraagstuk zien: het hangt amper samen met een voorkeur voor economische herverdeling, terwijl er een aanzienlijke correlatie is met allerlei metingen voor weerstand tegen culturele diversiteit, zoals ethnocentrisme, nationalisme en autoritarisme. Dat blijkt ook in Nederland het geval. Dat wijst erop dat weerstand tegen vrijhandel is gericht tegen de culturele diversiteit die vrije handel met zich meebrengt in plaats van tegen de economische ongelijkheid die er ook mee gepaard gaat. Kortom, weerstand tegen vrijhandel behoort voornamelijk tot het domein van de culturele vraagstukken, waarin laagopgeleiden een 'conservatieve', 'autoritaire' of 'rechtse' positie innemen (Lipset, 1959).

Ons onderzoek laat zien, dat opleidingsverschillen in weerstand tegen vrijhandel in Nederland – net als opleidingsverschillen in andere culturele vraagstukken, zoals ethnocentrisme, autoritarisme en weerstand tegen het verstrekken van uitkeringen aan immigranten (Koster & van der Waal, 2014; Manevska et al., 2010) – vooral kunnen worden toegeschreven aan verschillen in cultureel kapitaal: de mate

waarin men de levensstijl van de culturele elite waardeert, vertoont en beheerst. Cultureel kapitaal komt voort uit langdurige, milieuspecifieke socialisatieprocessen (in gezin en opleiding) en heeft invloed op houdingen tegenover culturele vraagstukken, los van de impact van economische invloeden (cf. Waal & de Koster, 2015). De afgelopen decennia is in liberale democratieën onder hoge opleidingsgroepen de kritische bevraging van allerlei culturele scheidslijnen, en daarmee de waardering van culturele diversiteit, steeds saillant geworden. De verschillen tussen laag- en hoogopgeleiden die hierop kunnen worden teruggevoerd – en waartoe verschillen in weerstand tegen vrijhandel dus blijken te behoren – duiden niet op een economische strijd tussen de *haves* en de *have nots*, maar om een cultuuroorlog tussen groepen met veel en weinig cultureel kapitaal.

Deze conclusie impliceert, dat de verbetering van de economische positie van laagopgeleiden er waarschijnlijk niet voor zal zorgen dat ze minder weerstand tegen vrijhandel gaan vertonen. Ook argumenten en beleidsmaatregelen gericht op het dempen van de negatieve economische consequenties voor laagopgeleiden zullen hun enthousiasme over open grenzen vermoedelijk niet doen toenemen.

Bibliografie

- Hainmueller, J., & Hopkins, D. J. (2014). Public attitudes towards immigration. *Annual Review of Political Science*, 1417(1), 225-249.
- Karlson, K. B., Holm, A., & Breen, R. (2012). Comparing regression coefficients between same-sample nested models using logit and probit: A new method. *Sociological Methodology*, 42(1), 286-313.
- Koster, W. de & Waal, J. van der. (2014). Botsende opvattingen over etnische diversiteit en sociale orde: hoe verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden te verklaren? In M. Bovens, P. Dekker, & W. Tiemeijer (Red.), *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland* (pp. 165-190). Den Haag: SCP/WRR.
- Lipset, S.M. (1959). Democracy and working-class authoritarianism. *American Sociological Review*, 24(4), 482-501.
- Manevska, K., Waal, J. van der, Achterberg, P., Houtman, D., & Koster, W. de. (2010). 'Sommigen zijn gelijkjer dan anderen'. Economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme in Nederland. *Sociologie*, 6(1), 3-25.
- Waal, J. van der, & Koster, W. de. (2015). Naar een analytische stratificatiesociologie. Over klasse, status en ongelijkheid. *Sociologie*, 11(3-4), 372-401.